

УДК 378.123

Н. А. Сегеда
м. Мелітополь, Україна

ПОСТНЕКЛАСИЧНІ СМИСЛИ ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ ВИКЛАДАЧА-ГУМАНІТАРІЯ

«Виключність професії педагога в тому, що його праця – не години, а життя: він виховує прикладом своєї долі, цілком, до останку, без вихідних, канікул, відпустки»

І. Зязюн [6]

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями.

Загальна тенденція мінімізації уваги до педагогічних засобів культуровідповідної трансляції в освіті людинотворчої природи гуманітарного пізнання світу, недостатнє опрацювання гуманітарної сутності наукового знання, особливості історії вітчизняної гуманітарної галузі, інертна динаміка реалізації експериментальних реформацій, вибудова на цьому шляху освітніх мікросистем, зосередженість на виживанні педагогічної галузі у соціокультурному устрої в умовах державного становлення, економічної кризи – сучасні реалії, що окреслюють проблему соціокультурного супроводу професіогенезу викладача гуманітарних дисциплін у вищому начальному закладі. Її вивчення і вирішення пов'язані із розв'язанням низки суперечностей, серед яких орієнтація засобів пізнання феномена професіогенезу на традиційну парадигму професіоналізації та задекларований у новій редакції закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) соціальний попит її культуровідповідної переорієнтації з врахуванням творчо-еволюційної сутності професійного розвитку викладача вищої школи як творця культурних фактів і оновлених професійних норм трансграничної професійної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Сучасна наука має чималий інформаційний ресурс для створення і опису ідеалізованого об'єкта актуальної теорії професійного розвитку викладача-гуманітарія, що охоплює: концепції цілісності розвитку людини (Б. Ананьєв, Н. Кузьміна, Л. Анциферова), універсалізації як вищого ступеня цілісного розвитку особистості (В. Слободчиков, Є. Ісаєва), концепції життєвого світу особистості (Т. Титаренко), життєтворчості (Д. Леонт'єв, В. Татенко) і розвитку життєтворчої активності особистості (В. Ямницький), теорія трансвимірного переходу (О. Кобляков) і кон-

цепція трансфесії (П. Сорокін, Н. Алієва, С.О. Смирнов), концепція педагогіки добра (І.А. Зязюн). Разом із цим, запропоновані науковою думкою широкі гносеологічні орієнтири подолання означених суперечностей спонукають до створення наукових засад, що базуватимуться на переосмисленні традиційного діалектичного тлумачення сутності явища педагогічної професіоналізації у контексті постнекласичного наукового пізнання цього феномена та визначатиме своєчасність виокремлення науково-теоретичних засад освітнього і особистісного супроводу професіогенезу викладача гуманітарних дисциплін вищого навчального закладу.

Мета статті – визначення та обґрунтування загальнонаукових підходів, що склались як узагальнення постнекласичних світоглядних концепцій і теорій та можуть слугувати методологічним підґрунтям наукової рефлексії професіогенезу викладача гуманітарних дисциплін вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Сучасні викладачі гуманітарних дисциплін вищого навчального закладу у визначенні цілей і змісту професійної діяльності традиційно сконцентровані на суперечностях педагогічного процесу, але важливі проблеми, безпосередньо пов'язані з винайденням і оновленням культурних смислів професії, що мають бути і джерелом, і умовою, і результатом творчо-еволюційних взаємозмін особистості, педагогічної реальності, культурної дійсності, й зокрема гуманітарних галузей, які вони представляють в педагогіці вищої школи, – вимагають культуровідповідного рівня наукової рефлексії. Зовнішні обставини «галузевого» розподілу освітнього простору професійної педагогічної освіти порушують природний взаємозв'язок об'єктів і аспектів дослідження проблеми професіогенезу викладача вищої школи, що зумовлює пошук у міжгалузевій площині перспективних шляхів її вирішення.

Не зважаючи на стійку наукову популярність вивчення проблеми співвідношення людини і педагогічної професії, у дослідженнях професіогенезу викладача бракує системності через надскладну динаміку взаємодії цього соціального інституту з людиною, адже його специфіка пов'язана з нематеріальним виробництвом, продуктом якого є духовне зростання суспільства. Це ставить нові завдання до педології к науки про теорію і методику педагогічного професіогенезу, актуалізуючи проблему вивчення професійного розвитку викладача на новому науковому підґрунті, утвореному унаслідок наукової рефлексії прогресивних цивілізаційних процесів. У них на першому плані забезпечення цілісного розвитку людини і гуманітарне переосмислення гу-

манітарних наук як засобу гуманізації і розвитку духовної культури і самозбереження людства з точки зору постнекласичного типу наукової раціональності, в якому визначаються загальнонаукові підходи, які окреслюють сучасні смисли професіогенезу викладача гуманітарних дисциплін вищого навчального закладу.

Домінування естетичного принципу в духовному житті суспільства відбиває його наближення до ідеалів гуманістики. Гуманітаристика як функціонуюча система цінності людських цінностей, гармонізує стосунки людини і соціуму, ототожнюючи суб'єкт з об'єктом. Гуманітаристика є тією ознакою цивілізації, яка демонструє її «продукт» – внутрішній світ людини, що вона сформувала цивілізаційними засобами, які утворились для його виявлення у формах краси і добра. Ілюструючи гуманітарну ідею на прикладі мистецтва, зацентруємо, що різноманітність форм втілення прекрасного у творах являє собою концентрат естетичного. Постнекласична парадигма у мистецтві виявилась у нелінійності художнього мислення, яке було актуалізовано наприкінці ХХ століття і стало основною характеристикою неархаїчної культури пост-постмодерну. Традиційне розуміння мистецтва, як засобу і факту творчого самовиявлення людини, на шляху в постіндустріальну культуру переживає доленосні метаморфози, що вказують на їх зумовленість цивілізаційними процесами та вимагають культуровідповідного відбиття як предмет, що утворює специфіку професійного розвитку викладача. Переорієнтація з твору на процес, з автора на суб'єкта сприйняття художньо-культурного факту, з мистецтва на ритуал, з особистості на культуру, з вічного на сьогодення, з шедевра на середовище [4, с. 231] – ознаки постнекласичного розуміння мистецтва, які переусвідомлюються з позицій збереження і наслідування активно-творчого гуманістичного начала, естетичного і моральнісного впливу на гармонійний розвиток людини.

На рівні загальнонаукових методологічних орієнтирів системний підхід до професійного розвитку людини актуалізує питання управління, що вказує на специфіку видового системно-кібернетичного підходу який розкриває специфіку зв'язків із метою їх цілеспрямованого використання. Системний підхід у класичному розумінні означає виявлення усіх ознак і властивостей системи, які відрізняють її від інших систем [1]. Прийнята за теоретичне підґрунтя постнекласична парадигма визначає звернення до системно-кібернетичного підходу.

У системно-кібернетичному підході важливими для вивчення поставленої проблеми є такі його аспекти: інформаційний (будь-який

процес управління і розвитку в людському суспільстві пов'язаний з передаванням і обробкою інформації, що вимагає затрати часу, таким чином уводиться чинник часу і реалізується принцип історизму для вивчення явищ розвитку); управлінський (який дозволяє враховувати цілепокладання, функціонування і спрямованість процесів розвитку); організаційний, що враховує міру впорядкування структури і дозволяє пояснити незворотність процесів розвитку. Новим у ньому є те, що складові аспекти кібернетики розглядаються в динамічній єдності: організація і управління виступають як єдине ціле завдяки інформації і створюють діалектичну єдність симетричного і асиметричного елементів, які розкривають сутність механізму саморозвитку. Ускладнення упорядкування взаємозв'язків системи виступає основою механізму її розвитку [1]. Інформація, яка циркулює в системі і на даний момент утворює її стійкість, через відкритість системи та інтегративних процесів, що відбуваються в ній самій, вимушена віднайти інший порядок, народити інші структури, тобто утворити нове (емерджент) з самого процесу. Наприклад, на даний момент викладач є компетентним і вважається професіоналом, але через динаміку освітньої реальності (удосконалення змісту освіти, розвитку інформаційних технологій, еволюції або дезеволуції свого фаху, набуття ним нових фактів розвитку галузі науки, переосмислення методики викладання гуманітарних дисциплін тощо) він поставлений у ситуацію утворення іншого фахового й професійно-педагогічного рівня і не обов'язково вищого за попередній.

У постнекласичній парадигмі глобалізація вимагає цивілізаційного погляду на людину та в освітніх процесах актуалізує нові проблеми, що становлять питання метарівня освіти, зміст якого відбиває особливу установку на суб'єкта як на «Людину переходу» [2]. Цивілізація більш вузьке поняття, ніж культура як універсальний засіб соціальної інтеграції будь-якої форми суспільства. Нагадаємо, що висока культура завжди зумовлена прагненням до цивілізації. Звернення до цивілізаційного підходу зумовлене усвідомленням випереджувального значення загальнолюдських цінностей і культурно-історичних універсалій, розвитку і становлення глобальної свідомості як вирішального чинника світового прогресу, що потребує піднесення духовно зрілої і морально вільної особистості викладача, здатної взяти на себе відповідальність за створення гуманітаризованої цивілізації і культури.

Глобалізація актуалізує у цивілізаційному підході до гуманітарної освіти людський вимір феноменів політики, правосвідомості, мистецтва, техніки, професії, майбутнього, які утворюють смислові

орієнтири та надають особливої специфіки професійному розвитку викладача вищої школи. Наша увага до них як до аксіосмислів цивілізаційного підходу зумовлена суспільними закономірностями глобального масштабу, які утворюють просторово-наслідкові зв'язки менш масштабних явищ, але конкретних у своєму просторово-часовому вимірі, таких як професійний розвиток викладача гуманітарних дисциплін вищого навчального закладу у системі безперервної педагогічної освіти.

Сучасна вітчизняна гуманітарна освіта декларується демократичністю, відкритістю, гнучкістю, прозорістю стратегій, спрямованістю на забезпечення задоволення освітніх потреб екзистенційного суб'єкта. Для розробки концепції професійного розвитку викладача гуманітарних дисциплін вищого навчального закладу набуває важливості смислової позиція *цивілізаційного підходу* до актуалізації ідеї солідарності, ролі колективного начала в людській діяльності. Професійна спільнота – це різновид об'єднання людей, організованого ззовні визначеною (державою, суспільством) метою ефективного досягнення професійних завдань – для отримання реального продукту праці, реалізації загальних професійних менталітетів і цінностей. Професійні завдання виступають зовнішніми орієнтирами професійного розвитку викладача вищої школи, які у сучасних цивілізаційних умовах актуалізують розширення соціального контексту професійної діяльності, що реалізує освітню і культурну політику (грецьк. *politiká* – державні і суспільні справи) держави, яка у свою чергу, має забезпечити відповідним фахівцям необхідні засоби існування і особистісного розвитку.

Модель відношень людини і політики в сучасному суспільстві оптимізується у концепції «асоційованої індивідуальності» С. Крапивенського (1998) [7]. Специфіка змісту і пізнавальні моделі «асоційованої індивідуальності», на його думку, розкриваються у її порівнянні не тільки з історичними і теоретичними попередниками, але й сучасними концепціями соціальної і політичної філософії, філософії права, теоретичної соціології. Включеність індивіда у педагогічну спільноту стає неповною, відносною, залежною від об'єктивних обставин та свідомого вибору діяльності, спрямованої на відтворення специфічних зв'язків спільноти, об'єднаної цінностями і настановами. Викладач як представник професійної спільноти, де віддаються професії фізичні і духовні сили, посідає власне місце в структурі професійної ієрархії як асоційована індивідуальність, реалізація професійних функцій якої здійснюється за умови відповідальності за наслідки особистісної діяльності. Ці норми цивілізаційного підходу актуалізують наступну ло-

гему: соціально-інтеграційна сутність професійного розвитку викладача полягає у залученні до професії педагога-гуманітарія, збереженні її соціального призначення, динаміці педагогічної практики, входженні у професійну спільноту.

Положення про те, що відчуття краси неможливе поза психофізичних процесів людини як специфічної біосистеми не є новим, хоча є принциповим коли йдеться про проникнення в суть феномену людини на початку ХХІ ст., адже усе більше акцентується увага науковців на можливостях її самоактуалізації, розкриття творчого потенціалу. Відчуття прекрасного, яке виникає при сприйнятті творів мистецтва, виявляє його біологічні основи, закладені чуттєво-підсвідомою природою цього людського феномена. Багатозмістовність і багатофункціональність людино- і культуротворчого феномену «мистецтво» має визначати усі елементи освітньої системи, що відповідають за професійну підготовку викладача вищої школи (її мета, зміст, форми, методи, технології). Особа, яка персоніфікує мистецтво, оперує ідеями-образами своїми та інших людей завдяки своїй природі, розуміючи і транслюючи іншу культуру в інші часи. Одиницею її творчої діяльності стає художній діалог із собою, іншим та Всесвітом. Оперуючи усіма функціями і засобами глибоко індивідуалізованого художнього впливу на емоційно-чуттєвий розвиток, мистецтво покликане естетизувати культурне середовище вищого навчального закладу.

Інформаційна революція у минулому столітті не лише породила нові інформаційні технології, але й викликала стрімке зростання нових смислів, нових цінностей, видів мистецтва, жанрів, наук, галузей знання тощо. Співвідношення категорій цивілізації і культури дискутується у сучасному соціально-гуманітарному знанні, але зважаючи на різноманітність поглядів ми звертаємось до *культурологічного підходу*, у якому феномен культури трактується як інструмент й водночас продукт цивілізації. З позиції створення теорії професійного розвитку викладача гуманітарних дисциплін вищого навчального закладу важливим є зауваження В. Зінченка і Е. Моргунова про те, що ми зобов'язані розглядати культуру не тільки як середовище або зовнішню умову, не як один із чинників становлення соціотехнічного світу, а як найважливіше джерело, складову частку і рушійну силу, які визначають напрямок і форми його розвитку [5].

Зміст культури акумулює розвиток самої людини у всьому її розмаїтті і цілісності. Поняття «культура» належить до галузі виробництва людського в людині і виступає як певний комплекс ціннісних властивостей, характеристик, норм, знань, речей, що характеризують

культурний стан і гарантують належність до «людського» для індивідів, котрі їх інтеріоризують. У предметі культури людина знаходить не тільки її зовнішню користь для себе, але й власну індивідуальність. Людина не лише живе у світі культури і опановує її, але й створює і виробляє його. Ефективність спілкування з культурою передбачає знання принципів змісту і форм культури, способів організації культурного простору і вільної орієнтації в ньому. У культурологічній концепції Є. Бондаревської культурологічна особистісно орієнтована освіта – це освіта, епіцентром якої є людина, котра познає і створює культуру шляхом діалогічного спілкування обміну смислами, створення творів індивідуальної і колективної творчості. Це освіта, яка забезпечує особистісно-смысловий розвиток» [3, С. 48–49]. Зв'язок освіти і культури закладено у розумінні освіти як культуровідповідного і культуротворчого процесу як гуманітарного по суті.

Культурологічний підхід до проблеми професійного розвитку людини розкриває зміст культури як цілісного прообразу змісту її діяльності, характеристик особистості, вищих духовних і особистісних цінностей. Основними принципами цього підходу є: ставлення до викладача як суб'єкта життя, здатного до культурного саморозвитку і педагогічного супроводу культурного зростання іншого; ставлення до освіти як культурного процесу, зумовленого пошуком і реалізацією особистісних смислів, діалогом і співпрацею у досягненні цілей культурного співрозвитку суб'єктів цього процесу; ставлення до освітнього процесу у вищому навчальному закладі як до цілісного культуротворчого простору, в якому відтворюються педагогічні цінності і здійснюється культурне зростання в професійній сфері життєдіяльності; естетизація культуротворчої сутності професійного розвитку; взаєморозуміння і взаємодовіра носіїв різних культур педагогічного процесу.

Висновки. Таким чином, на загальнонауковому рівні системно-кібернетичний, цивілізаційний, культурологічний підходи розкривають постнекласичні смисли професіогенезу викладача вищої школи, які у гуманітарній освіті мають створювати атмосферу відкритості людській особистості і можливостей культургенезу. Системно-кібернетичний підхід зумовлює важливість врахування глобальних процесів інформаційного обміну, що виявляються у принципах системних зв'язків, зв'язків обміну, зовнішнього доповнення, що розкриває системні властивості професіогенезу викладача. Культуротворча сутність професіогенезу викладача гуманітарних дисциплін вищого навчального закладу спрямована на культурне зростання себе та іншого (студента, колеги, колективного суб'єкта) людинотворчими модусами

свого фаху. Цивілізаційний підхід вказує на те, що етично-естетична сутність професіогенезу викладача закладена у людино- і культуротворчій функції гуманітарної освіти, яка не обмежується вихованням «для професії», а формує культуру почуття, гармонізуючи стосунки людини із собою, соціумом і природним середовищем.

Загальнонауковий рівень постнекласичного переосмислення сутності професіогенезу викладача гуманітарних дисциплін вищого навчального закладу зумовлює перспективи наукового обґрунтування освітніх імперативів імплементації визначальних ідей розглянутих підходів у вітчизняну культурно-освітню реальність професійної освіти з метою формування гуманітарно-технічної еліти України.

Список літератури: 1. Аверьянов А.Н. Системное познание мира: Методологические проблемы / Анатолий Николаевич Аверьянов – М. : Издательство политической литературы, 1985 – 261 с. 2. Алиева Н.З. Постнеклассическое естественнонаучное образование: проблемы становления / Н.З. Алиева. – Шахты : ЮРГУЭС, 2008. – 197 с. 3. Бондаревская Е.В. Концепции личностно-ориентированного образования и целостная педагогическая теория / Евгения Васильевна Бондаревская // Школа духовности. – 1995. – № 5. – С. 41–52. 4. Вознюк О.В. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід : Монографія. / О.В. Вознюк, О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 684 с. 5. Зинченко В.П. Человек развивающийся : Очерки рос. психологии / Владимир Петрович Зинченко, Е.Б. Моргунов. – 2-е изд., уточн. и доп. – М. : ТОО «Тривола», 1994. – 333 с. 6. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реальність: Наук.-метод. посіб. – К.: МАУП, 2000. – с.159. 7. Цивилизационный подход к концепции человека и проблема гуманизации общественных отношений / Под ред. С.Э. Крапивенского. – Волгоград: ВолГУ, 1998-240 с.

Bibliography (transliterated): 1. Aver'yanov A.N. Sistemnoe poznanie mira: Metodologicheskie problemy / Anatolij Nikolaevich Aver'yanov – M. : Izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1985 – 261 s. 2. Alieva N. Z. Postneklassicheskoe estestvennonauchnoe obrazovanie: problemy stanovleniya / N. Z. Alieva. – SHAhty : YURGUEHS, 2008. – 197 s. 3. Bondarevskaya E. V. Konceptii lichnostno-orientirovannogo obrazovaniya i celostnaya pedagogicheskaya teoriya / Evgeniya Vasil'evna Bondarevskaya // SHkola duhovnosti. – 1995. – № 5. – S. 41–52. 4. Voznyuk O. V. Cil'ovi oriyenty`ru` rozvy`tku osoby`stosti u sy`stemi osvity` : integraty`vny`j pidxid : Monografiya. / O. V. Voznyuk, O. A. Dubasenyuk. – Zhy`tomy`r : Vy`d-vo ZhDU im.I Franka, 2009. – 684 s. 5. Zinchenko V. P. She lovek razvivayushchijysya : Ocherki ros. psihologii / Vladimir Petrovich Zinchenko, E. B. Morgunov. – 2-e izd., utochn. i dop. – M. : TOO «Trivola», 1994. – 333 s. 6. Zyazyun I.A. Pedagogika dobra: idealy` i realiyi: Nauk.-metod.posib. – K.: MAUP, 2000.- S.159. 7. Tsivilizatsionnyy podhod k kontseptsii cheloveka i problema gumanizatsii obschestvennyih otnosheniy / Pod red. S.E.Krapivenskogo. – Volgograd: VolGU, 1998. – 240 s.

Н. А. Сегеда

ПОСТНЕКЛАССИЧЕСКИЕ СМЫСЛЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ГЕНЕЗИСА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ-ГУМАНИТАРИЯ

В статье обосновано и рассмотрено понимание гуманитарного образования, сущность которого состоит в сохранении и продолжении его активно-творческого гуманистического начала, этико-эстетического влияния на гармоническое развитие человека. Автором определён комплекс общенаучных подходов (системно-кибернетический, цивилизационный, культурологический), которые образуют методологические основы для разработки педевтологического сопровождения профессионального развития преподавателя гуманитарных дисциплин в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: культуротворческая сущность, професіогенеза преподавателя-гуманитария, профессиональное развитие, информационная революция, глобализация, научный подход, гармонизация отношений человека, постнеклассическая парадигма.

Н. А. Сегеда

ПОСТНЕКЛАСИЧНІ СМИСЛИ ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ ВИКЛАДАЧА-ГУМАНІТАРІЯ

У статті обґрунтовано і висвітлено постнекласичне розуміння гуманітарної освіти, що полягає у збереженні і наслідуванні її активно-творчого гуманістичного начала, етико-естетичного впливу на гармонійний розвиток людини. Автором визначено комплекс загальнонаукових підходів (системно-кибернетичний, цивілізаційний, культурологічний), що утворюють методологічне підґрунтя для розробки педевтологічного супроводу професіогенеза викладача гуманітарних дисциплін вищого навчального закладу.

Ключові слова: культуротворча сутність, професіогенез викладача-гуманітарія, професійний розвиток, інформаційна революція, глобалізація, науковий підхід, гармонізація відношень людини, постнекласична парадигма.

Segeda N.A.

POST-NONCLASSIC SENSES OF LECTURER-HAMANITARIAN'S PROFESSIOGENESIS

The article deals with post-nonclassic understanding of humanitarian education which comprises saving and following its active-creative humanistic beginning, ethic-aesthetic influence on harmonious development of a man. The author has defined the complex of general scientific approaches (system-cybernetic, civilizational, culturological) which form methodological ground for the development of pedevtological support of professiogenesis of a lecturer-hamanitarian of higher educational institution.

Key words: cultural-creative essence, lecturer-hamanitarian's professiogenesis, professional development, informational revolution, globalization, scientific approach, harmonization of people's relations, post-nonclassic paradigm

Стаття надійшла до редакції 26.04.2016